

אהרן/ארלה הלפרין
מוקדש לזכרו של סבי הרה"ח
ר' שלמה זאב גולניסקי זצ"ל
אשר היה נכון לקראת א-לקי"ו.

הכון לקראת א-לקיך ישראל

ראשי פרקים:

פתיחה

א. חגירת אבנט

1. שיטת רשי"י, תוסי וסיעתם
 2. שיטת הראי"ש
 3. שיטת הר"ן, הסמ"ק ובעל התרומה
 4. שיטת רבינו ירוחם
 5. הכרעת האחרונים
- ב. לבישת פוזמקאות
- ג. עיטוף בבגד

פתיחה

הגמרא במס' שבת (י), מביאה שלשה פרטי דינים, המנחים את האדם כיצד עליו להתלבש בשעת התפילה, וטעם אחד לכולם: שנא' (עמוס ד.יב) - "הכון לקראת א-לקיך ישראל", וז"ל הגמ':

ליקו הכי וליצלי (יתפלל כך, בלא חגור)?! משום שנאמר "הכון לקראת א-לקיך ישראל". רבא (או רבה) בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי. אמר - הכון וגו'. רבא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי. אמר - כעבדא קמיה מריה. אמר רב אשי - חזינא ליה לרב כהנא, כי איכא צערא בעלמא, שדי גלימיה, ופכר ידיה ומצלי. אמר - כעבדא קמי מריה. כי איכא שלמא, לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי. אמר - "הכון לקראת א-לקיך ישראל".

אם כן, מוזכרים כאן שלשה דינים: חגירת חגור, לבישת פוזמקאות, ועטיפה בגלימה. ונבארם אחד לאחד.

א. חגירת חגור

כמרכז הדיון בגמ', וכנקודת הפתיחה, משמש ענין חגירת החגור בזמן התפילה. כתשובה על השאלה - "ועוד - וליקו הכי וליצלי?!", עונה הגמרא - "משום שנאמר הכון לקראת א-לקיך ישראל". כלומר, הגמרא מניחה, שאין אפשרות לקום ולהתפלל באמצע הסעודה, משום שדבר זה יגרור בהכרח חגירת חגור, הבאה כחלק מההכנה לתפילה, וכעת, תוך כדי הסעודה, החגור הרי מותר, כאמור בתחילת הסוגיא. ונחלקו הראשונים לגבי המשמעות המעשית של ענין זה.

1. שיטת רשיי, תוסי וסיעתם.

תוסי במקום (ד"ה טריחותא), כותב:

מכאן, שצריך לאזור חלציו כשמתפלל. ובמחזור ויטרי מפרש, דטעם דבעינן אזור שלא יהא לכו רואה את הערוה, ודוקא להן שלא היה להם מכנסיים, לכך היו צריכים לאזור בשעת תפלה, אבל לדידן, שיש לנו אבנט של מכנסיים, אין אנו צריכים לאזור.

כלומר, ר' שמחה, בעל 'מחזור ויטרי', מבין, שדין חגירת החגור נובע מדין חציצה בין ערוה ללב. ומאחר, ואנו איננו לבושים כמו בזמן חז"ל, ויש לנו חציצה בין ערוה ולב באופן נורמלי, אנו פטורים מחגירת חגור מיוחד לתפילה. וכ"כ רשיי בתשובותיו (ס"ו רסב):

כתב בתשובות: ראיתי פעם אחת את רבי, שהיה מתפלל בלא חגור. ותמהתי ואמרתי: מה זה שהוא מתפלל והוא לא חגור מתניים. הא אמרינן במסכת ברכות (כד): שאסור לאדם להתפלל בלא חגור חלציים, וטעמא משום שלא יהא לכו רואה את הערוה? ואמר: כמדומה לי, באותן הימים (ס"ו חז"ל), לא היה להם לחכמים מכנסיים, אלא חלוקיהם גדולים עד סמוך לעקביהם, וכל בגדיהם היו סתומים פנים ואחור שמאל וימין. לפיכך היו אומרים שאסור להתפלל בלא אזור, כיון שלא היה להם שום הפסק בין הלב לערוה אלא אזור בלבד. ... אבל אנו, שיש לנו מכנסיים, ובלא שום אזור יש הפסק בין הלב לערוה, מותרים אנו להתפלל בלא אזור.

דהיינו, כל דין חגירת החגור, תקף רק בזמן שהלבוש הנורמלי הינו חלוק. אך בימינו, כאשר נוהגים ללבוש מכנסיים ועליהם חגורה, אין צורך בחציצה נוספת.²

2. שיטת הראי"ש

הראי"ש (פ"א ס"י י"ט, ובתוסי ר"א"ש) מקבל באופן עקרוני את דברי תוסי, אך מוסיף עליהם קצת:

ומיהו, מצווה לאזור, משום שנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל".

מדיוק בדברי הראי"ש, ניתן להסיק, שישנן שתי סיבות לחגירת האבנט: אחת, מדין חציצה בין ערוה ללב. ושניה, משון שנאמר הכון וכו'. כלומר, הסיבה הראשונה הינה מחייבת, ולא ניתן לוותר על חציצה זו. אך הסיבה השניה אינה כל כך מחייבת - "מצווה לאזור". וכ"כ ב'קרבן נתנאל' (ס"ג). אבל שיהא חובה לאזור, אף שלבש מכנסיים, אין להוכיח.

3. שיטת הר"ן וסיעתו.

הר"ן הולך שלב נוסף, ומקצין את דברי הראי"ש:

1. וכן הוא לשון רב האי (מובא באשכול מהד' אלבק עמ' 18) ורס"ג (מובא בשב"ל ס"י י"ז): המתפלל ואין לו מכנסיים וכו'; או "למי שאינו לובש מכנסיים לחגור באבנט" וכו'.
2. יש לציין שהרמב"ם משמיט דין זה בהלכותיו, וגם המאירי שמביא את שאר הפריטים הדרושים לביגוד בשעת תפילה. אינו מזכיר אבנט כלל.

ומהא שמעינן, דאפילו מי שלובש מכנסיים, שאין לבו רואה את הערוה, אסור להתפלל בלא חגורה, משום 'הכון'. מיהו, דוקא לענין תפלה, דהיינו שמנה עשרה, אבל שאר ברכות שריין בלא חגורה, דהא חברין בכלאי הווי שרו המייניהו, ומברכין המוציא וברכת המזון" (ד. סדפי הרי"ף).

למעין היטב, ברור לחלוטין, שבדברי הרי"ן מצויה דחיה חריפה לשיטת תוס'. שהרי, אם חובת החגירה נובעת מדין חציצה בין לב לערוה, היו צריכים להיות החברים שבבבל חגורים גם בזמן ברכת המוציא וברכת המזון, ומהסוגיא מוכח, שהם חגרו את האבנט רק בשעת התפילה! אלא, מסביר הרי"ן, דין 'הכון' הינו דין נוסף לדין החציצה בין ערוה ללב. ומכח חיוב זה, יש לחגור אבנט לפני התפילה³.

4. שיטת רבינו ירוחם

רבינו ירוחם (נתיב שלישי, חיד. כו ע"ד), הולך בדרך אחרת:

יש מי שכתב, שמי שרגיל לחגור כל היום, אם התיר חגורתו קודם תפילה, צריך לחזור ולחגור, אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה, אין צריך לחגור לתפילה.

כלומר, לדעתו של רבינו ירוחם, דין החגירה נובע מדין 'הכון', אבל דין 'הכון' נקבע עפ"י הנורמה הלבושית הקיימת, ומטרתו, לחייב את המתפלל להיות לבוש בצורה המכובדת, שבה הוא לבוש תמיד. אם כן, במקרה שאדם אינו לובש חגור במשך היום, אין טעם שהוא יחגור אבנט דווקא בשעת התפילה! (דברי הרי"ו הובאו בב"י שם).

5. הכרעת האחרונים

בשולחן-ערוך (א"ח סי' צא ס"ב), נפסק דין זה בזו הלשון:

צריך לאזור אזור בשעת התפילה, אפילו יש לו אבנט, שאין לבו רואה את הערוה, משום 'הכון'. אבל, שאר ברכות מותר לכרך בלא חגורה, מאחר שיש לו מכנסיים.

כלומר, השו"ע פסק עפ"י שיטת הרי"ן וסיעתו, המחייבים חגירת אבנט בשעת התפילה, משום 'הכון', בלי קשר לחציצה, הקיימת ממילא, בין הלב לערוה (וע"ש בב"יאוור הגר"א). לעומת זאת, במגן אברהם (סי' א), מובאים דברי רבינו ירוחם: "ומי שהולך כל היום בלא חגורה אי"צ לאזור בשעת התפילה" (וכ"כ שם רוב האחרונים ינושאי - הכלים של השו"ע).

נראה, שהמג"א הבין את שיטת רבינו-ירוחם, כשיטה המשתלבת בתוך שיטת הרי"ן, ולא כשיטה החולקת עליה. לכן, למרות שהשו"ע פסק כשיטת הרי"ן, בא המג"א וקבע, שדין זה תקף דווקא במי שחגור במשך כל היום⁴. במשנה ברורה הובאו דברי הימגן גבורים, האומר: "ומיהו מדת חסידות אף בכה"ג" (סי' ד). ויבן

3. גם בעל התרומה (מובא בטור א"ח סי' צא). ההגות מימוניות (פ"ה מהל' תפילה סי' ק"ח) והסמ"ק (סי' י"א הגהות אות קכד) פסקו כ"ן. וע"ע בחידושי הפני יהושע כאן. שהקשה על שיטת רש"י ותוס' עוד קושיות.

4. וכ"כ בשו"ע הרב. בחיי אדם (כלל כב סע' ח). בערוה"ש (סע' ד) ובעוד אחרונים.

איש חיי כתב אף בלשון נחרצת יותר: "לא יעמוד להתפלל בלי בגד עליון שלובשין על החלוק, או בלא אזור" (פרשת יתרו, שנה ראשונה, ס"ו).⁵

צריך לאזור חלציו בתפילה, שזה הוא 'הכון', כשחגור אזור במתניו נראה הוא עומד יותר וזיו מכשהוא בלא חגורה.

(דברי הלבוש)

ב. לבישת פוזמקאות

רבא בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי.

ומפרש רש"י:

נותן אנפילאות חשובים ברגליו, ובלע"ז קאלצו"ס (נעלי בד).

הטור (ארו"ח ט"ז צ"ג) פירש בדרך שונה במקצת: "פירוש - היה מתקטש בבתי שוקיים בשעת התפילה", והב"ח (שם) הרחיב בדבריו, וז"ל:

נראה, דמדקאמר דכשעת תפילה רמי פוזמקי, אלא דכל היום לא רמי להו, אלא היה לבוש בתי שוקים של פשתן בלחוד. אבל, אינו הגון לעמוד בהן בשעת תפילה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולכך התקטש בכתי שוקים של בגד. וכן קבלתי, דאין להתפלל בכתי שוקים של פשתן בלחוד, אם לא לביש עליהו פוזמקי שקורין זאקי"ן ארוכות, דכיון דגנאי הוא לעמוד לפני השררה והגדולים בכתי שוקיים של פשתן, א"כ יש להקפיד לשלא יעמוד בהם בשעת תפילה. ומכל שכן שיש לגעור באותם שלובשין בתי שוקיים של פשתן ונועלין פנטאפלי"ן, שהעקב מגולה. ומקצתן לובשין בתי ידיים שקורין הנטשק"ש ועומדין בתפילה. ומהר"ר יעקב פולק ז"ל קרא עליהם המקרא הזה: "אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני".⁶

כבר כאן, אנו רואים בדברי הב"ח, את הכלל החורז את כל ענין 'הכון' - דרך הכבוד בעמידה לפני המלך. עפ"י הב"ח, הקריטריון לקבוע מהו לבוש מכובד ומה לא, הוא השוואה ללבוש בו האדם עומד לפני מלך בשר ודם. שכן, לא יתכן שאדם יעמוד לפני מלך מלכי המלכים בלבוש פחות מכובד מזה שהוא לובש בעומדו לפני מלך בשר ודם, אשר היום נמצא כאן, ומחר תשובתו לעפר. ממילא, גם דין פוזמקאות נגזר מכך: במקום כמו מקומו של הב"ח, בו אין נהוג לעמוד לפני מלך בלא פוזמקאות, אין להתפלל כך. גם ברמב"ם (פ"ה מתפילה ה"ה) אנו מוצאים הגדרה דומה:

לא יעמוד בתפלה באפונדתו, ולא כראש מגולה, ולא כרגלים מגולות, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בכתי רגלים.

והוסיף הכס"מ:

כלומר, לאפוקי כל בני הערב שעומדים לפני הגדולים כרגלים מגולות, שאותם יכולים להתפלל בין כרגלים מגולות בין כמכוסות, וה"ה למקומות

5. וע"ע שו"ת אגרות משה ארו"ח ח"ב סי' עג; ח"ג סי' מו; ח"ד סי' ק"א; שו"ת יביע אומר ח"א ארו"ח סי' י"א, שם ח"ד סי' ב.

6. ודבריו הובאו במג"א ס"ק ה' ובשו"ע הרב בסע' ה'.

1. שיטת רשיי, תוסי וסיעתם.

תוסי במקום (ד"ה טריחותא), כותב:

מכאן, שצריך לאזור חלציו כשמתפלל. ובמחזור ויטרי מפרש, דטעם דבעינן אזור שלא יהא לכו רואה את הערוה, ודוקא להן שלא היה להם מכנסיים, לכך היו צריכים לאזור בשעת תפלה, אבל לדידן, שיש לנו אבנט של מכנסיים, אין אנו צריכים לאזור.

כלומר, ר' שמחה, בעל 'מחזור ויטרי', מבין, שדין חגירת החגור נובע מדין חציצה בין ערוה ללב. ומאחר, ואנו איננו לבושים כמו בזמן חז"ל, ויש לנו חציצה בין ערוה ולב באופן נורמלי, אנו פטורים מחגירת חגור מיוחד לתפילה. וכ"כ רשיי בתשובותיו (ס"ו רסב):

כתב בתשובות: ראיתי פעם אחת את רבי, שהיה מתפלל בלא חגור. ותמהתי ואמרתי: מה זה שהוא מתפלל והוא לא חגור מתניים. הא אמרינן במסכת ברכות (כד): שאסור לאדם להתפלל בלא חגור חלציים, וטעמא משום שלא יהא לכו רואה את הערוה? ואמר: כמדומה לי, באותן הימים (ס"ו חז"ל), לא היה להם לחכמים מכנסיים, אלא חלוקיהם גדולים עד סמוך לעקביהם, וכל בגדיהם היו סתומים פנים ואחור שמאל וימין. לפיכך היו אומרים שאסור להתפלל בלא אזור, כיון שלא היה להם שום הפסק בין הלב לערוה אלא אזור בלבד. ... אבל אנו, שיש לנו מכנסיים, ובלא שום אזור יש הפסק בין הלב לערוה, מותרים אנו להתפלל בלא אזור.

דהיינו, כל דין חגירת החגור, תקף רק בזמן שהלבוש הנורמלי הינו חלוק. אך בימינו, כאשר נוהגים ללבוש מכנסיים ועליהם חגורה, אין צורך בחציצה נוספת.²

2. שיטת הראי"ש

הראי"ש (פ"א ס"י י"ט, ובתוסי ר"א"ש) מקבל באופן עקרוני את דברי תוסי, אך מוסיף עליהם קצת:

ומיהו, מצווה לאזור, משום שנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל".

מדיוק בדברי הראי"ש, ניתן להסיק, שישנן שתי סיבות לחגירת האבנט: אחת, מדין חציצה בין ערוה ללב. ושניה, משון שנאמר הכון וכו'. כלומר, הסיבה הראשונה הינה מחייבת, ולא ניתן לוותר על חציצה זו. אך הסיבה השניה אינה כל כך מחייבת - "מצווה לאזור". וכ"כ ב'קרבן נתנאל' (ס"ג). אבל שיהא חובה לאזור, אף שלבש מכנסיים, אין להוכיח.

3. שיטת הר"ן וסיעתו.

הר"ן הולך שלב נוסף, ומקצין את דברי הראי"ש:

1. וכן הוא לשון רב האי (מובא באשכול מהד' אלבק עמ' 18) ורס"ג (מובא בשב"ל ס"י י"ז): המתפלל ואין לו מכנסיים וכו'; או "למי שאינו לובש מכנסיים לחגור באבנט" וכו'.
2. יש לציין שהרמב"ם משמ"ט דין זה בהלכותיו, וגם המאירי שמביא את שאר הפריטים הדרושים לביגוד בשעת תפילה. אינו מזכיר אבנט כלל.

ומהא שמעינן, דאפילו מי שלובש מכנסיים, שאין לבו רואה את הערוה, אסור להתפלל בלא חגורה, משום 'הכון'. מיהו, דוקא לענין תפלה, דהיינו שמנה עשרה, אבל שאר ברכות שריין בלא חגורה, דהא חברין בכלאי הווי שרו המייניהו, ומברכין המוציא וברכת המזון" (ד. סדפי הרי"ף).

למעין היטב, ברור לחלוטין, שבדברי הרי"ן מצויה דחיה חריפה לשיטת תוס'. שהרי, אם חובת החגירה נובעת מדין חציצה בין לב לערוה, היו צריכים להיות החברים שבבבל חגורים גם בזמן ברכת המוציא וברכת המזון, ומהסוגיא מוכח, שהם חגרו את האבנט רק בשעת התפילה! אלא, מסביר הרי"ן, דין 'הכון' הינו דין נוסף לדין החציצה בין ערוה ללב. ומכח חיוב זה, יש לחגור אבנט לפני התפילה.³

4. שיטת רבינו ירוחם

רבינו ירוחם (נתיב שלישי, ח"ד. כו ע"ד), הולך בדרך אחרת:

יש מי שכתב, שמי שרגיל לחגור כל היום, אם התיר חגורתו קודם תפילה, צריך לחזור ולחגור, אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה, אין צריך לחגור לתפילה.

כלומר, לדעתו של רבינו ירוחם, דין החגירה נובע מדין 'הכון', אבל דין 'הכון' נקבע עפ"י הנורמה הלבושית הקיימת, ומטרתו, לחייב את המתפלל להיות לבוש בצורה המכובדת, שבה הוא לבוש תמיד. אם כן, במקרה שאדם אינו לובש חגור במשך היום, אין טעם שהוא יחגור אבנט דווקא בשעת התפילה! (דברי הרי"ו הובאו בב"י שם).

5. הכרעת האחרונים

בשולחן-ערוך (א"ח סי' צא ס"ב), נפסק דין זה בזו הלשון:

צריך לאזור אזור בשעת התפילה, אפילו יש לו אבנט, שאין לבו רואה את הערוה, משום 'הכון'. אבל, שאר ברכות מותר לכרך בלא חגורה, מאחר שיש לו מכנסיים.

כלומר, השו"ע פסק עפ"י שיטת הרי"ן וסיעתו, המחייבים חגירת אבנט בשעת התפילה, משום 'הכון', בלי קשר לחציצה, הקיימת ממילא, בין הלב לערוה (וע"ש בב"יאוור הגר"א). לעומת זאת, במגן אברהם (סי' א), מובאים דברי רבינו ירוחם: "ומי שהולך כל היום בלא חגורה אי"צ לאזור בשעת התפילה" (וכ"כ שם רוב האחרונים ינושאי - הכלים של השו"ע).

נראה, שהמג"א הבין את שיטת רבינו-ירוחם, כשיטה המשתלבת בתוך שיטת הרי"ן, ולא כשיטה החולקת עליה. לכן, למרות שהשו"ע פסק כשיטת הרי"ן, בא המג"א וקבע, שדין זה תקף דווקא במי שחגור במשך כל היום⁴. במשנה ברורה הובאו דברי הימגן גבורים, האומר: "ומיהו מדת חסידות אף בכה"ג" (סי' ד). ויבן

3. גם בעל התרומה (מובא בטור א"ח סי' צא). ההגות מימוניות (פ"ה מהל' תפילה סי' ק"ח) והסמ"ק (סי' י"א הגהות אות קכד) פסקו כ"ן. וע"ע בחידושי הפני יהושע כאן. שהקשה על שיטת רש"י ותוס' עוד קושיות.

4. וכ"כ בשו"ע הרב. בח"י אדם (כלל כב סע' ח). בערוה"ש (סע' ד) ובעוד אחרונים.

איש חיי כתב אף בלשון נחרצת יותר: "לא יעמוד להתפלל בלי בגד עליון שלובשין על החלוק, או בלא אזור" (פרשת יתרו, שנה ראשונה, ס"ו).⁵

צריך לאזור חלציו בתפילה, שזה הוא 'הכון', כשחגור אזור במתניו נראה הוא עומד יותר וזיו מכשהוא בלא חגורה.

(דברי הלבוש)

ב. לבישת פוזמקאות

רבא בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי.

ומפרש רש"י:

נותן אנפילאות חשובים ברגליו, ובלע"ז קאלצו"ס (נעלי בד).

הטור (ארו"ח ט"ז צ"ג) פירש בדרך שונה במקצת: "פירוש - היה מתקטש בבתי שוקיים בשעת התפילה", והב"ח (שם) הרחיב בדבריו, וז"ל:

נראה, דמדקאמר דכשעת תפילה רמי פוזמקי, אלא דכל היום לא רמי להו, אלא היה לבוש בתי שוקים של פשתן בלחוד. אבל, אינו הגון לעמוד בהן בשעת תפילה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולכך התקטש בכתי שוקים של בגד. וכן קבלתי, דאין להתפלל בכתי שוקים של פשתן בלחוד, אם לא לביש עליהו פוזמקי שקורין זאקי"ן ארוכות, דכיון דגנאי הוא לעמוד לפני השררה והגדולים בכתי שוקיים של פשתן, א"כ יש להקפיד לשלא יעמוד בהם בשעת תפילה. ומכל שכן שיש לגעור באותם שלובשין בתי שוקיים של פשתן ונועלין פנטאפלי"ן, שהעקב מגולה. ומקצתן לובשין בתי ידיים שקורין הנטשק"ש ועומדין בתפילה. ומהר"ר יעקב פולק ז"ל קרא עליהם המקרא הזה: "אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני".⁶

כבר כאן, אנו רואים בדברי הב"ח, את הכלל החורז את כל ענין 'הכון' - דרך הכבוד בעמידה לפני המלך. עפ"י הב"ח, הקריטריון לקבוע מהו לבוש מכובד ומה לא, הוא השוואה ללבוש בו האדם עומד לפני מלך בשר ודם. שכן, לא יתכן שאדם יעמוד לפני מלך מלכי המלכים בלבוש פחות מכובד מזה שהוא לובש בעומדו לפני מלך בשר ודם, אשר היום נמצא כאן, ומחר תשובתו לעפר. ממילא, גם דין פוזמקאות נגזר מכך: במקום כמו מקומו של הב"ח, בו אין נהוג לעמוד לפני מלך בלא פוזמקאות, אין להתפלל כך. גם ברמב"ם (פ"ה מתפילה ה"ה) אנו מוצאים הגדרה דומה:

לא יעמוד בתפלה באפונדתו, ולא כראש מגולה, ולא כרגלים מגולות, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בכתי רגלים.

והוסיף הכס"מ:

כלומר, לאפוקי כל בני הערב שעומדים לפני הגדולים כרגלים מגולות, שאותם יכולים להתפלל בין כרגלים מגולות בין כמכוסות, וה"ה למקומות

5. וע"ע שו"ת אגרות משה ארו"ח ח"ב סי' עג; ח"ג סי' מו; ח"ד סי' ק"א; שו"ת יביע אומר ח"א ארו"ח סי' י"א, שם ח"ד סי' ב.

6. ודבריו הובאו במג"א ס"ק ה' ובשו"ע הרב בסע' ה'.

שרוב העולם מכסים רגליהם, ואין מקפידים כשעומדין לפני הגדולים אם עומדין כרגלים מגולות או מכוסות, דלענין תפלה נמי אין קפידא. ולשון רבנו מוכיח שאין קפידא לתפלה אלא במקום שמקפידים שלא לעמוד לפני גדולים כרגלים מגולות.

וכן מובא במשנה ברורה (שם ס"ק יג) בשם השכנה"ג⁷:

או בארצות החמין מאוד, שעומדין שם גם כן בפני הגדולים יחף, אין לחוש, אפילו הבגדים קצרים ונראין הרגלים.

וכעין זה במחצית השקל (שם) ח⁸:

ואפשר, בזמן הזה, שגם לפני השררה עומדים כך עם שטיוולין ברגליהם, אפשר דשרי.

אך בב"י ובב"ח (סוף ס"י צא) מופיעה נימה, על פיה ניתן לומר, שדין זה אינו מוסכם על כל הפוסקים.

ראשית, נעיין בב"י, הכותב, אחרי ציטוט מדברי הרמב"ם הנ"ל:

אבל, בהגהות מיימוניות, כתוב - אסור להתפלל בלא מנעלים, דאמרינן בחגיגה "לא אורח ארעה לגלויי כרעיה קמיה מריה", ולא חילק בין מקום למקום. ומיהו אפשר דבמקום שנהגו לעמוד יחפים בפני הגדולים, אינו בכלל זה, דהא חזינן דאורחיהו לגלויי כרעיהו קמי מרייהו, ולא אמרינן כהו דבטלה דעתן. לכן נהגו העולם בכל ארץ הערב להתפלל יחפים.

ומשוניס דברי הב"י, כי בדברי ההגמ"י ישנו שינוי קטן מהנוסח המצוטט בב"י, ועל פיו מתהפכת הקערה על פיה: "וכן אסור לילך לבהיכניס" וכו'. כלומר, ההגמ"י עצמו לא ראה את דבריו כסותרים את דברי הרמב"ם, אלא כמשלימים אותם, עפ"י ההסבר שניתן בב"י בסופו. (ועי"ע בערוה"ש בסעי' ה').

אך, אם כך הם פני הדברים ביחס להגמ"י, אין הדבר כך ביחס לב"ת.

ראשית, נצטט את דברי תוסי בשבת (שם ד"ה רמ"י):

מכאן יש להוכיח שאין להתפלל יחף אלא בתשעה באב ויום הכפורים.

והוסיף הב"ת:

וכן כתב במרדכי (שבת ס"י רכז). ונראה, דלא כתבו כך אלא להוציא ממקצת המדינות שמתפללין יחף, ולכן אמר דלאו שפיר עבדי, שהרי אפילו כשנועל מנעליו הקפיד דרמי פוזמקי ומצלי, כל שכן דאסור ביחף... אבל רבינו (הטור), לא נראה לו לאסור במדינות שנוהגין להתפלל יחף וכו'.

כלומר, עפ"י דברי הב"ח יוצא, שישנה כאן מחלוקת ראשונים: תוסי והמרדכי מחד גיסא, הטוענים שחובת כיסוי הרגל הינה מוחלטת, ואיננה תלויה במנהג המקום. והרמב"ם, הטור והב"י מאידך גיסא, התולים את חובת הכיסוי במנהג המקום.

אך, לעני"ד, אין כל הכרח לומר שישנה כאן מחלוקת. ניתן לומר, שתוסי מוכיח מן הסוגיה, שאין להתפלל יחף, וגם הוא כיון דבריו למקום בו נהוג להתפלל דווקא בכיסוי רגליים. וודאי שלהלכה, מאחר וכל דין 'הכין' הינו מדרבנן,

7. וכ"כ בשו"ע הרב שם.

8. וכ"כ בח"י אדס. כלל סב. סעי' ח

שרוב העולם מכסים רגליהם, ואין מקפידים כשעומדין לפני הגדולים אם עומדין כרגלים מגולות או מכוסות, דלענין תפלה נמי אין קפידא. ולשון רבנו מוכיח שאין קפידא לתפלה אלא במקום שמקפידים שלא לעמוד לפני גדולים כרגלים מגולות.

וכן מובא במשנה ברורה (שם ס"ק יג) בשם השכנה"ג:

או בארצות החמין מאוד, שעומדין שם גם כן בפני הגדולים יחף, אין לחוש, אפילו הבגדים קצרים ונראין הרגלים.

וכעין זה במחצית השקל (שם) 8:

ואפשר, בזמן הזה, שגם לפני השררה עומדים כך עם שטיוולין ברגליהם, אפשר דשרי.

אך בב"י ובב"ח (סוף ס"י צא) מופיעה נימה, על פיה ניתן לומר, שדין זה אינו מוסכם על כל הפוסקים.

ראשית, נעיין בב"י, הכותב, אחרי ציטוט מדברי הרמב"ם הנ"ל:

אבל, בהגהות מיימוניות, כתוב - אסור להתפלל בלא מנעלים, דאמרינן בחגיגה "לא אורח ארעה לגלויי כרעיה קמיה מריה", ולא חילק בין מקום למקום. ומיהו אפשר דבמקום שנהגו לעמוד יחפים בפני הגדולים, אינו בכלל זה, דהא חזינן דאורחיהו לגלויי כרעיהו קמי מרייהו, ולא אמרינן כהו דבטלה דעתן. לכן נהגו העולם בכל ארץ הערב להתפלל יחפים.

ומשוניס דברי הב"י, כי בדברי ההגמ"י ישנו שינוי קטן מהנוסח המצוטט בב"י, ועל פיו מתהפכת הקערה על פיה: "וכן אסור לילך לבהיכניס" וכו'. כלומר, ההגמ"י עצמו לא ראה את דבריו כסותרים את דברי הרמב"ם, אלא כמשלימים אותם, עפ"י ההסבר שניתן בב"י בסופו. (ועי"ע בערוה"ש בסעי' ה').

אך, אם כך הם פני הדברים ביחס להגמ"י, אין הדבר כך ביחס לב"ת.

ראשית, נצטט את דברי תוסי' בשבת (שם ד"ה רמ"י):

מכאן יש להוכיח שאין להתפלל יחף אלא בתשעה באב ויום הכפורים.

והוסיף הב"ת:

וכן כתב במרדכי (שבת ס"י רכז). ונראה, דלא כתבו כך אלא להוציא ממקצת המדינות שמתפללין יחף, ולכן אמר דלאו שפיר עבדי, שהרי אפילו כשנועל מנעליו הקפיד דרמי פוזמקי ומצלי, כל שכן דאסור ביחף... אבל רבינו (הטור), לא נראה לו לאסור במדינות שנוהגין להתפלל יחף וכו'.

כלומר, עפ"י דברי הב"ח יוצא, שישנה כאן מחלוקת ראשוניס: תוסי' והמרדכי מחד גיסא, הטוענים שחובת כיסוי הרגל הינה מוחלטת, ואיננה תלויה במנהג המקום. והרמב"ם, הטור והב"י מאידך גיסא, התולים את חובת הכסוי במנהג המקום.

אך, לעני"ד, אין כל הכרח לומר שישנה כאן מחלוקת. ניתן לומר, שתוסי' מוכיח מן הסוגיה, שאין להתפלל יחף, וגם הוא כיון דבריו למקום בו נהוג להתפלל דווקא בכיסוי רגליים. וודאי שלהלכה, מאחר וכל דין 'הכוי' הינו מדרבנן,

7. וכ"כ בשו"ע הרב שם.

8. וכ"כ בח"י אדס. כלל סב. סעי' ח

בחובת התפילה שהיא דרבנן, ומאחר ונראה שכל הראשונים מסכימים לקשר בין מנהג המקום לצורך בכיסוי, וכן פסקו כל האחרונים - אין כל טעם להחמיר יתר על המדה, ובמקום בו עומדים לפני מכובדים בלא גרביים, מותר אף להתפלל כך.

ג. עֵיטוּף בַּבְּגָד

הגמרא ממשיכה ומספרת :

רבא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי. אמר - כעבדא קמיה מריה. אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא, כי איכא צערא בעלמא, שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי. אמר - כעבדא קמיה מריה. כי איכא שלמא, לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי. אמר - "הכּוּן לְקִרְאָת א-לֶקֶיךָ יִשְׂרָאֵל".

אנו רואים כאן שתי צורות התנהגות: זו של רבא, שאיננה מבדילה בין מצב שלום למצב של "עת זעם" (כלשון הטור), וזו של רב כהנא, המחלקת את התיחסותה לפי המצב הנתון.

לענייך, אין הכרח לומר שיש מחלוקת בין השיטות. ניתן לומר, כי רבא היה מצוי באופן מתמיד במצב של צער, ולכן נהג תמיד באותה הנהגה. ואילו רב כהנא, חי חיים דינמיים יותר ומשתנים יותר, וממילא נאלץ לשנות את התנהגותו לפי המצב הספציפי.

יסוד החלוקה והטעם שבה, מוסבר ע"י ר' צדוק הכהן מלובלין: (בספרו 'לבוש צדקה')

הענין כי בתפילה ב' ענינים. האחד הוא מה שהיא מצוה ממצות ה' להתפלל, והרי היא כאחת מכל המצוות שנצטוינו שנעשה כן, ככה רצה יתברך שנתפלל לפניו, וכדי שנדע, ולהודיע א-לקותו בעולם ושהכל צריכים לו. ועוד בה ענין התפלה עצמה שהוא הבקשה מאת ד' על כל צרה שלא תבוא. ובכל צרכי כי יגש אל הא-לקים ויפלל אליו, הנה יעתר לו. וזה אפילו לא נצטוינו כלל במצות התפלה, הנה מעצמנו נעשה כן, אחר האמיננו כי הכל מאתו, הלא נערוך שועינו בצר אליו יתברך? ... והנה, זה היה ענין שנוי הדיעות, כי רבה ב"ר הונא חשב כי עיקר הכונה בתפילה ראוי להיות על הענין הראשון לקיים מצות בוראו, לא למילוי המבוקש. והנה, יותר יהיה תפארת הנעתר, כשיהיה המעתיר אדם מכובד, ולכן רמי פוזמקי כו', שראוי להתנאות כאדם חשוב כשעומד להתפלל. אמנם, רבא חשב כי עיקר התפילה מה שהוא בכונה וביאורה שהוא בקשת רחמיו יתברך. והנה יותר יענה איש נענה, אשר לו מצוק, וביותר יכמרו רחמיו עליו, ולכן שדי גלימא ופכר ידיה, ולכן אמר כעבדא קמיה מריה, המבקש ממנו דבר ורוצה לענות. ולכן עביד רב כהנא כתרופוהו, בהיותו בעידן צערא, תכלית כוונתו המבוקש לכל יהיה עוד צער, לכן עביד כרבא. ובעת שלום אשר מכוון תפלתו לקיום מצוה בלבד ולא להיות נענה - עביד כרבא בר רב הונא.

כלומר, עפ"י דברי ר' צדוק, בשיטת רב כהנא מצוי שילוב אידאלי של שתי הדרכים בעבודת התפילה, עבודה שבלב. ואכן, ברמב"ם מופיעה הגדרה חד-גונית:

דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופים (שם)

וזה בהמשך לדבריו הנפלאים בתחילת ההלכה :

תקן המלבושים כיצד? מתקן מלבושיו תחלה, ומציין עצמו ומהדר, שנאמר: "השתחוה לה' בהדרת קדש".

ונסיים בדברי ספר-חסידיים, היורדים אל מעמקי הלב וחודרים לתוככי קירותיו :

כשאדם בא לפני מלך ב"ו, לא יבא כאדם שבא לשוק, אלא יתעטף, להיות לפניו באימה וביראה ובכבוד. ואנו, שהולכים לפני אדון כל הארץ ית' שמו, על אחת כמה וכמה, שיש לנו להתעטף, ולהיות לפניו באימה וביראה.

(סי' נז).